

Театр для немовлят

Сучасний театр для дітей часто зосереджує увагу на сім'ї і дитині. Дитина, як особистість, дослідження нею свободи є однією з улюблених тем, адже перша владна структура в житті дитини — родина. Дедалі більший індивідуалізм дорослих є іншою, часто повторюваною темою, коли розлучення, наприклад, одним махом може змінити життя дитини.

Театр — один із тих форумів, де ці питання обговорюють найбільше, можливо, саме йому вдасться

допомогти своїм глядачами повернутися обличчям до нового світу.

References

- [1] В.С. Полікарпов. Лекції з історії світової культури. Харків, 1990
- [2] Історія світової культури. Культурні райони. — К., 1997

М. Кордуба про роль особи в історії

Уляна Великопольська

Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, veluliana@ukr.net

Abstract — Myron Korduba about meaning person in history.

Key words: Myron Korduba, famous person, philosophy of life.

Людство завжди мало потребу осмислювати свою історію, але не менш важливим є осмислення самої історичної думки, адже глибока методологічна рефлексія, що притаманна гуманітарному пізнанню, неможлива без опанування досвіду попередників. Тому звернення до наукової спадщини українських істориків минулої доби — це не тільки данина їхній пам'яті, а й об'єктивна вимога часу по-новому прочитати й дати неупереджену оцінку їхньому творчому доробкові. З огляду на це привертає увагу постать професора Мирона Кордуби — одного з найталановитіших учнів Михайла Грушевського, видатного історика, публіциста, педагога, який чимало уваги присвятив теоретико-методологічним проблемам, що й сьогодні чекають на ретельне дослідження.

Зокрема, помітну роль М. Кордуба відводив „видатній особистості”. Необхідно зауважити, що цей термін загалом важко окреслити. Ще складніше визначити термін „видатна історична особа”, оскільки у підходах до її розуміння були і залишаються крайнощі. Так, англійський історик Т. Карлейль пропагував „героїчну” історію, в якій історичні зміни визначались видатними особами — „героями”. Він стверджував, що „всесвітня історія за суттю є історією видатних людей, що були вождами, творцями всього того, що людство загалом намагалось здійснити, того, що воно прагнуло досягти. Все створене у цьому світі, це реалізація та втілення їхніх думок [1].

Ці думки рішуче заперечував російський історик-теоретик М. Карєєв. Він вважав, що зводить історію лише до біографій, як це робив Карлейль, „можливо лише у тому випадку, якби думка про те, що історія репрезентує лише психологічні завдання, була правильною. Але навіть відстоюючи таку позицію, неможливо обмежуватися біографіями, оскільки, крім

окремих індивідуальностей, існують ще індивідуальності колективні (нації, партії)”[2].

У цьому контексті варто принагідно звернутися до основних течій історіософської думки кінця XIX — початку XX ст., розглянути, як вони тлумачили значення та роль особи в історії.

М. Кордуба зауважував, що позитивісти у своїй персоналістській концепції обґрунтували неспроможність індивідів впливати на перебіг подій. З цього приводу він писав: „Значення осіб і їх мотивів підрядне: ніяка одиниця (індивід — У.В.) не в силі змінити умов і правильного ходу культури, навіть геній зависимий від суми впливів оточення (оточення — У.В.), від суспільного стану свого часу. Великі особи — се лиш органи руху, викликаного даними обставинами; і без них рух знайшов собі дорогу, вони можуть впливати тільки на спосіб здійснення” [3, арк. 9]. Отже, М. Кордуба підходив до розгляду цього питання за принципом співставлення „обставини — індивід” (концепція О. Конта), зазначаючи, що, за твердженням позитивістів, індивід не здатен свідомо впливати на історичний процес.

По-іншому тлумачили роль особи в історії представники „філософії життя” (Ніцше, Дільтей). Впорядкованому позитивістському розумінню історії вони протиставляли її бачення як іраціонально стихійного потоку „життя” — природно-біологічної реальності, імпульси якої, за Ніцше, породжують „життєву силу” поодиноких особистостей, наділених високою вольовою напругою, завдяки чому „великі люди” є якби мостом через пустинний потік становлення [3, арк. 87].

Згідно з баченням неоромантиків, предметом історичних студій мусить бути не людська маса, а індивіди — творці подій, оскільки рушієм перемін в історії власне і є їхня „енергія” та „життєва сила”, вищі за пересічний рівень, завдяки чому „героям” вдається спрямувати пасивні спільноти до дієвих чинників: „Розум і воля”, які виявили активні особистості — це в свою чергу, наслідок розвинутого

інстинкту влади (за Ніцше – волі до володарювання). Кульмінаційним моментом у житті „героїв” стає усвідомлення ними власного призначення, після чого розпочинається жертвне, сповнене руху й драми служіння великому ідеалові, де найповніше проявляється вітальність героя – його „енергія” та „життєва сила”.

Розгляд персоналістської візії М. Кордуби розпочнемо з його характеристик „визначних постатей” Київської Русі. Так, з поміж усіх них історик виділив правління Володимира Великого та прийняття ним християнства, а також „через ... забезпечення південно-східних границь держави від грабіжницьких нападів степових орд. Заслугою Ярослава Мудрого учений вважав запровадження писаних законів: „Головною пам’яткою його володіння є збірник судових законів під назвою „Руська Правда”. М. Кордуба гідно оцінив, те що продовжуючи справу започатковану батьком, Ярослав дбав про поширення християнства шляхом заснування церков, монастирів, бібліотеки при Софійській церкві [4, арк. 95-96]. Історик також відзначив мудру політику Ярослава Осмомисла, який у боротьбі з київським князем Ізяславом забезпечив східні кордони свого князівства, не воював з сусідами, за що його поважали не тільки руські князі, й чужі володарі [5]. Помітно, що через нестачу джерельного матеріалу в оцінці М. Кордубою князів Київської Русі відсутні будь-які психологічні характеристики. Проте із розширенням джерельної бази бачення „героя в історії” у персоналістській концепції вченого дещо змінюється. У кожній із характеристик починає з’являтися „феномен „енергії”, культу вітальної сили, що характерно для „філософії життя”. Так, М. Кордуба констатував, що „наймогутнішим та найенергійнішим князем був безперечно Володимир Мономах. Він також виявив найбільше розуміння відносно необхідності тривкого відсунення половецької небезпеки. Походи на половців придбали йому славу охоронця цілої Русі, сяйва геройського, справедливого і богомільного володаря” [4, арк. 116].

Значну увагу М. Кордуба приділяв дослідженню державницьких традицій галицько-волинської доби. Ідеалом монарха, на його думку, був Данило Галицький. Оповідь про його діяльність учений підсумовував такими словами: „Важко найти другого володаря, який би в цілому своїм життю та володінню мав стільки труднощів і перешкод, як Данило Романович. ...Енергія і залізна витривалість...мусять викликати наш подив і повне признание. З поміж тодішніх володарів лише два пізнали як слід небезпеку, що грозила західному культурному світові від монголів: король Данило і римський папа. Лише вони оба розвинули енергійну діяльність, щоб об’єднати народи й держави Європи для спільної боротьби. Взагалі, визначною віхою володіння Данила була незвичайна активність, підприємливість, а особливо на полі дипломатичної діяльності, що охоплювала куди ширші обрії, ніж у кого-небудь із

його попередників [6]. У іншому випадку М. Кордуба констатував: „Енергійний і рішучий був Данило, одночасно згідливим та виrozumілим, як це показують його відносини з хитким тестем Мстиславом Удатним. Мстивість та жорстокість, питомі цим часам, приміром його батькові Романові, йому були чужі” [7, арк. 17]. Все це спонукало М. Кордубу „зарахувати короля Данила до найвизначніших і найсвітліших постатей української історії, поставивши поруч Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха, з якими мав багато спільних прикмет” [6].

Син Данила Галицького Лев I, на думку М. Кордуби, наділений такою ж „енергією”. Історик пояснював, що сучасні дослідники (не вказував, хто саме), оцінюючи особу та діяльність Льва I, змальовують його як „загонисту, непоміркувану в гніві, мстиву та захланну людину, готову покористуватися всіма засобами, щоб заспокоїти свої жадоби”. Вчений заперечував таку характеристику, натомість, він позитивно описував його як військового ватажка, схвалював дипломатичну діяльність з Угорщиною, Чехією, Німецьким орденом, Польщею, Литвою, спрямовану на розширення кордонів своєї держави. На думку М. Кордуби, князь проявляв „не захланність, а навпаки, поміркованість та тверезий політичний розум”. Як політик, він визначався підприємливістю та кмітливістю. Тому, за переконанням ученого, постать Льва I варто віднести до „найактивніших та найвизначніших володарів з поміж унуків Романа Мстиславича” [6, с. 87-88]. Такий самий підхід використовував учений, аналізуючи діяльність Юрія-Болеслава II. У праці „Болеслав-Юрій II: останній самостійний володар Галицько-Волинської держави” він виділив його дипломатичні риси, які допомагали у веденні вмілої, обережної закордонної політики, підтримуванні мирних або нейтральних стосунків з Польщею, Литвою, Німецьким орденом. Підсумовуючи розповідь про діяльність Болеслава-Юрія II, М. Кордуба зазначав, що він „багато літ енергійною рукою провадив кермо держави” [7, арк. 35].

Подібно оцінював М. Кордуба діяльність литовського князя Вітовта, зазначуючи, що з ним „зійшла з історичної сцени одна з найвизначніших особистостей середньовіччя. Це був енергійний володар, меткий та розумний політик...” [7, арк. 92].

В умовах відсутності держави єдиними організуючими верствами нації часто виступають інтелігенція та духовенство. Так, аналізуючи особистість Петра Могили, вчений змалював його як „енергійну людину, (що - У.В.) старався в церковне життя увести лад і карність...” [7, арк. 28].

На думку М. Кордуби, надзвичайною „енергією” наділена постать Б. Хмельницького, якого вчений оцінював як вродженого вождя, політика, дипломата, наділеного надзвичайною енергією, як „найвидатнішу особу тогочасної Східної Європи” [8].

Як помітно з наведених цитат, у кожній з проаналізованих постатей присутній феномен „енергії”, що

була для М. Кордуби ознакою історичної значущості особи. Натомість, відсутність чи брак „енергії” в людині, якій за її походженням і соціальною функцією належало б її продукувати, була для дослідника підставою для негативної оцінки. Як приклад – характеристика Володимира Васильковича, про якого М. Кордуба писав: „...Не відігравав замітнішої ролі: любив мир та спокій, старався втримати та оборонити свої землі, але не показував політичної підприємливості до заборчих виправ, лише приставав до них пасивно, здебільша неохотно” [6, с. 83], а також Любарта Гедиміновича, який „не визначався надто великою енергією” [9].

М. Кордуба був переконаним, що важливою функцією „героя” в історичному процесі є його здатність виступати об’єднавчим фактором і талановитим організатором. Проблема „видатної особи” – це, насамперед, проблема „організатора”, тобто особи, здатної організувати і скординовувати діяльність багатьох індивідуумів, переконати їх у слушності визначеної мети діяльності [10]. Але діяльність „видатної особи” не є незалежною, навпаки, вона залежить від мас, без яких вона не може бути „героєм”. Цю ідею слушно висловив Л. Зашкільняк, зазначивши, що „найбільш плідні відповіді можна отримати шляхом визначення організаційної ролі особи”. Отже, „видатна особа” – це здібний організатор, людина, спроможна краще прогнозувати соціальні дії та їх наслідки, докладно аналізувати соціальні стосунки [10].

У персоналістській концепції М. Кордуби талановитим організатором виступає Вітовт – „...вмілий вождь, знаменитий організатор. Особистими прикметами перевищив на цілу голову свого стрийного брата, короля Ягайла. Широкий виднокруг політичної діяльності Вітовта охоплював не лише литовсько-польські справи, але й політику сумежних держав та народів Чехії, Угорщини” [7, арк. 92].

Постать Дмитра Вишневецького, на думку М. Кордуби, також наділена організаторськими здібностями. Історик писав: „Значення Вишневецького в історії України полягає у тому, що він перший дав козаччині тривкі організаційні форми і справним обережним маневруванням між східно-європейськими державами вивів українсько-козацьку справу на терен міжнародної політики”. М. Кордуба називав Вишневецького „предтечею Богдана Хмельницького”, зауважуючи, що „український народ зберіг вдячну пам’ять про „героя” в гарній думі про козака Байду, в якій прославив його геройство та погорду смерті” [7, арк. 109].

Найвидатнішим організатором учений справедливо вважав Богдана Хмельницького, констатує, що він „належить безперечно до найвизначніших постатей української історії. Особливо великий подив викликає його надзвичайний організаційний хист. ...[він - У.В.] зумів у безприкладно короткім часі витворити цілий державний апарат, який за ціле його життя функціонував бездоганно і справно” [11, арк. 50]. Аналізуючи політичні програми Б. Хмельницького, М. Кордуба наголошував, що сучасні дослідники

нерідко критично оцінюють політичний хист гетьмана, закидаючи йому непослідовність в закордонній політиці. Вчений з цим не погоджувався і нагадував, що „лише стара, на міцних підвалинах збудована і сильна держава може вести прямолінійну, послідовну заграничну політику, та що Б. Хмельницькому прийшлося здобувати для України місце серед здавна існуючих, освячених історичною традицією держав”. На думку М. Кордуби, завдяки видатним організаторським талантам гетьмана український народ зміг створити власну державну організацію.

Цілком протилежним є аналіз діяльності І. Мазепи. Особистість гетьмана аналізується М. Кордубою з позицій особистісних характеристик історичної особи. Вчений змальовував І. Мазепу „самолюбивим кар’єристом”, „підступним та лукавим”, якого „його годі вважати за народного героя, бо він зовсім не дбав про інтереси та стремління народних мас, навпаки ставився до них ворожо” [11, арк. 50]. На переконання ученого, „повернення супроти Самойловича, ...Палія, не відповідає теперішнім етичним поняттям, але слід тямити, що й інші сучасні йому політики не перебирали засобами для досягнення політичної цілі, та що в ті часи в політиці етика відігравала зовсім підрядну роль” [11, арк. 98]. Завершуючи характеристику гетьмана, науковець відзначав внесок Мазепи у розвиток культури, мистецтва, освіти.

Охарактеризувавши погляди М. Кордуби на роль видатних діячів минулого, можемо констатувати переважаючу наявність у них історіософських моделей, характерних для таких напрямків, як „філософія життя” та неоромантизм. Більшість історіософських ідей ученого виражена назагал дуже схематично, позбавлена цілісного викладу, однак це аж ніяк не зменшує цінності його теоретичних міркувань стосовно ролі особи в історичному процесі.

References

- [1] Карлейль Т. Герои, почитание героев и героическое в истории. Перевод В.И. Яковенко. Спб., 1908. С. 19.
- [2] Кареев М. Теория исторического знания. С.П., 1913, С. 307.
- [3] ДАЛО (Державний архів Львівської області) Ф.Р.-2923, оп. 1, спр. 9.
- [4] ДАЛО. Ф.Р.-2923, оп.1, спр. 18.
- [5] Кордуба М. Ілюстрована історія Буковини. Чернівці, 1906. С. 15.
- [6] Кордуба М. Історія Холмщини і Підляшшя. Краків, 1941. С. 72-73.
- [7] ДАЛО. Ф.Р.-2923, оп. 1, спр. 19.
- [8] Korduba M. Chmielnicki Bogdan Zenowi // Polski słownik biograficzny. T 3. S. 333.
- [9] Кордуба М. Болеслав-Юрій II Тройденевич: останній самостійний володар Галицько-Волинської держави. Краків, 1940. С. 4.
- [10] Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів, 1996. С. 44-45.
- [11] ДАЛО, Ф.Р.2923, оп. 1, спр. 20.